

УДК 780.647.2:781.6(477)(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2022-4-10>

Vitalii OXMANIUK

кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри музично-практичної підготовки, декан факультету культури і мистецтв Волинського національного університету імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0001-9762-4968

Бібліографічний опис статті: Охманюк В. (2022). Особливості творчості Євгенії Черказової в сучасному акордеонному виконавстві (мистецтві). *Fine Art and Culture Studies*, 4, 73–78, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-4-10>

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНІЇ ЧЕРКАЗОВОЇ В СУЧАСНОМУ АКОРДЕОННОМУ ВИКОНАВСТВІ

Сучасний етап розвитку української музичної культури позначений активною інтеграцією цього явища у європейський і світовий простір. Цьому сприяють різні чинники, зокрема творчість українських баяністів-акордеоністів і мистецьких колективів за участю цих інструментів.

Метою статті є процес дослідження художньо-мистецьких аспектів та особливостей творчості Євгенії Іванівни Черказової в сучасному акордеонному виконавстві.

Наукова новизна. Висвітлено новаторські тенденції у виконавському мистецтві представниці київської акордеонної школи на прикладі творчості Євгенії Черказової.

Як висновок, у статті наголошується, що головною метою викладацької діяльності Є. Черказової є пошук ефективних методів, що пов'язані із суто художніми аспектами музичної творчості, тому що виконавські завдання технічного характеру визначаються конкретними художніми завданнями та ідеями, які формуються у внутрішньому світі особистості. Саме тому творчий педагог Є. Черказова вважає, що основним завданням є підготовка не лише високопрофесійного спеціаліста, але і всебічно розвиненої особистості.

Ключові слова: акордеонне виконавство, музичне мистецтво, репертуар, міжнародний конкурс, київська виконавська школа.

Vitalii OKHMANIUK

PhD in Art, Professor, Honored Arts Worker of Ukraine, Professor at Music-Practical & Performing Training Department, Dean of Culture and Arts Faculty, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0001-9762-4968

To cite this article: Okhmaniuk V. (2022). Osoblyvosti tvorchosti Yevheniyi Cherkazovoyi v suchasnomu akordeonnomu vykonavstvi [Features of Eugenia Cherkazova's creativity in modern accordion performance]. *Fine Art and Culture Studies*, 4, 73–78, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2022-4-10>

FEATURES OF EUGENIA CHERKAZOVA'S CREATIVITY IN MODERN ACCORDION PERFORMANCE

The early stage of the development of Ukrainian musical culture is marked by the active integration of this phenomenon into the European and world scene. This is facilitated by various factors, in particular, the creativity of Ukrainian accordion players and art collectives using these instruments.

The aim of the article is the process of researching the artistic aspects and features of Yevgenia Ivanivna Cherkazova's creativity in modern accordion performance.

Scientific novelty. Innovative trends in the performance art of a representative of the Kyiv accordion school are highlighted, using the example of Yevgenia Cherkazova's work.

As a **conclusion**, the article emphasizes that the main goal of E. Cherkazova's teaching activity is the search for effective methods related to the purely artistic aspects of musical creativity, because performance tasks of a technical nature are determined by specific artistic tasks and ideas that are formed in the inner world of the personality.

Key words: accordion performance, musical art, repertoire, international competition, Kyiv performing school.

Актуальність проблеми. Сучасний етап розвитку української музичної культури позначений активною інтеграцією цього явища у європейський та світовий простір. Цьому явищу сприяють багато чинників, зокрема творча діяльність українських баяністів-акордеоністів та мистецьких колективів за участю зазначених інструментів. Українські виконавці та колективи перемагають на найпрестижніших міжнародних конкурсах, здійснюють масштабну гастрольно-концертну діяльність, популяризують баянно-акордеонне мистецтво України в усьому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сучасного баянно-акордеонного виконавства у своїх працях певною мірою висвітлювали такі дослідники та науковці як: Віктор Власов, Микола Давидов, Альфред Мірек, Михайло Оберюхтін, Анатолій Семешко. Найбільш ґрунтовно, на нашу думку, дослідженнями та проблемами київської баянно-акордеонної школи займався мистецтвознавець та педагог, доктор мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України Микола Давидов.

Метою статті є процес дослідження художньо-мистецьких аспектів та особливостей творчості Євгенії Іванівни Черказової в сучасному акордеонному виконавстві.

Виклад основного матеріалу. Процес становлення та розвитку акордеонного мистецтва в Україні тісно пов'язаний з іменем Євгенії Черказової.

У 1990 році на кафедрі народних інструментів Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського було відкрито спеціальний клас акордеона, який очолила народна артистка України Є. Черказова. Відзначимо, що це перший спеціальний клас акордеона, відкритий у мистецькому закладі вищої освіти III – IV рівнів акредитації. У 1995 році Є. Черказова на основі новоутвореної у акордеонному та баянному мистецтві України наукової бази формування виконавської майстерності, розробила першу навчальну програму по класу акордеона для закладів вищої музичної освіти України. Визначальними принципами цієї програми є: «1) створення фундаментальної репертуарної бази, максимально адаптованої під діапазон, темброві та фактурні можливості акордеона; 2) одержання молодими музикантами

кваліфікації концертного виконавця та удосконалення їхньої майстерності безпосередньо з рук педагога-акордеоніста» [Юсипей, 2005: 319].

У викладанні до кожного студента застосовується індивідуальний підхід з метою виявлення його особистісно-професійних якостей і заохочення до систематичного самовдосконалення. Застосування даної методики досить швидко дало позитивні результати: низка студентів Є. Черказової стали переможцями міжнародних і всеукраїнських конкурсів та відомими концертними виконавцями. Серед таких – заслужений артист України Ю. Тертичний, лауреати міжнародних конкурсів В. Бендас, А. Вальков, О. Волянський, Р. Воронка, А. Дунаєв, В. Кравчук, О. Мартинюк, О. Микитюк, Д. Мотузок, Д. Скидан, П. Хадкевич, Г. Щербань та багато інших.

Упродовж тривалого часу на головній сцені країни – в Колонному залі ім. М. В. Лисенка Національної філармонії проходять концерти з циклу «Педагог та його учні», учасниками яких є студенти, аспіранти та випускники класу Є. Черказової.

Із 2011 р. ці концерти перетворились у міжнародний фестиваль «Kyiv Accordion Fest», в якому беруть участь, окрім студентів відомого педагога, провідні акордеоністи світу – Сальваторе ді Джезуальдо, Джорджо Деллароле, 94 Івано Баттістон (Італія), Людмила Шлеконіте (Литва). Як досвідчений фахівець і педагог, Є. Черказова входить до складу журі авторитетних конкурсів, проводить майстер-класи в Україні та за кордоном, бере активну участь у конференціях та фестивалях.

Мисткиня є членом СДМІ – Методичного центру викладачів музичних закладів Італії, почесним членом Академії літератури і мистецтва в м. Фівіццано (Італія).

Як справжній педагог-новатор, Є. Черказова постійно самовдосконалюється. Так, мисткиня разом зі своїми студентами почала опановувати мистецтво історично поінформованого виконавства і використовувати ці знання у виконанні клавірної музики ренесансу і бароко на акордеоні (Виткалов, 2013: 253 – 258). Це стало можливим завдяки співпраці кафедри баяна і акордеона та кафедри старовинної музики НМАУ ім. П. І. Чайковського і, зокрема, керівнику класу клавесина, професору

Світлані Шабалтіній. Із 2013 р. вона викладає дисципліну «Ознайомлення з клавесином» для акордеоністів і баяністів I курсу, а також разом із старшим викладачем О. Шадріною-Личак факультативно навчає грі на клавесині.

Безумовно, вивчення акордеоністами стильових особливостей музики ренесансу і бароко допомагає їм вірно її виконувати. Окрім цього, Є. Черказова і С. Шабалтіна створили дует, що є новим в українській музичній культурі. Поєднання тембрів клавесина і акордеона створює незвичне і неповторне звучання, надає музиці бароко нових барв.

Є. Черказова широко популяризує акордеонне мистецтво на престижних концертних майданчиках України і світу, надихаючи студентів власним прикладом. Так, її концерти з успіхом проходять у Латвії, Греції, Франції, Італії, Німеччині.

Євгенія Черказова здійснила вагомий внесок у розвиток концертного репертуару акордеоністів. Мисткиня збила досить масштабну нотну бібліотеку, до якої увійшли всі напрями концертного репертуару, це: перекладення та транскрипції творів бароко, музичний авангард, оригінальні твори і адаптовані для акордеона з баянного репертуару, класичної музики, естрадно-джазові композиції, обробки народної музики.

У 2004 році Євгенією Черказовою видано навчальний посібник «Академічний репертуар акордеоніста». Туди увійшли її перекладення концертних творів П. Сарасате, І. Альбеніса, Дж. Платті, Ф. Мендельсона, Д. Скарлатті, а також методичні рекомендації.

В 2007 році у італійському видавництві «PHYSA» вийшов репертуарний збірник Є. Черказової, до якого увійшли перекладення творів бароко для акордеона (Булда, 2006: 162). Композиції подані у виконавській редакції авторки.

Євгенія Черказова – засновниця академічного напрямку акордеонного мистецтва в Україні – успішно співпрацює з композитором харківської школи Анатолієм Гайденком. Саме для неї композитор створив Концерт для акордеона і струнного оркестру «Ессе Номо!» (2000 рік), що увійшов до репертуару акордеоністів.

Народна артистка України Є. Черказова є яскравою представницею академічного напрямку акордеонного мистецтва в Україні, представницею київської виконавської

школи. Їй притаманний вишуканий академічний стиль гри.

Виконавська майстерність Є. Черказової охарактеризована глибоким проникненням у зміст та стиль твору, блискучою віртуозною технікою, яскравою емоційністю та артистизмом виконання. Високий рівень виконавської майстерності і віртуозне володіння інструментом дають мисткині виконувати одні з найскладніших творів різних епох, жанрів та стилів – від бароко до авангарду.

Варто відзначити вагому роль Є. Черказової у формуванні та розвитку акордеонного репертуару академічного напрямку. Вона першою почала виконувати на акордеоні твори В. Семенова, А. Білошицького, А. Кусякова, В. Зубицького, створила транскрипції творів композиторів-романтиків, увела до свого репертуару приклади клавірної музики (сонати Д. Скарлатті та «ДТК» Й. С. Баха).

Завдячуючи творчій співпраці Євгенії Черказової та музикантами Італії, репертуар українських акордеоністів поповнився творами італійської акордеонної академічної музики ХХ ст.

У творчій діяльності Є. Черказової також яскраво виявилась тенденція, що сформувалася в акордеонному мистецтві ще у роки Другої світової війни – це акомпанування солістам-вокалістам. Є. Черказова багато років акомпанувала народному артисту України К. Огневому. Співпраця з талановитим співаком сприяла зростанню рівня виконавської майстерності мисткині, позаяк Є. Черказова переймала багаті традиції вокальної школи, відкрила для себе феномен «живого подиху», «живого голосу» і переносила все це на власне виконання (Юспей, 2005: 318–320).

Нині Є. Черказова як концертна виконавиця посідає одне з найпомітніших місць не лише в українському, а й у європейському акордеонному мистецтві. Майстер-класи та концерти мисткині відбуваються у Франції, Італії, Німеччині, Україні, Греції, Латвії. Вона стала володаркою Гран-прі та золотої медалі Міжнародного конкурсу «Гран-прі» (1989, Франція, м. Мюльгау).

Є. Черказова співпрацює творчо з відомими українськими і зарубіжними виконавцями та мистецькими колективами – К. Полянською, Г. Нужею, І. Баттістоном, С. Шабалтіною, оркестром народних інструментів Національної музичної академії ім. П. І. Чай-

ковського, Національним симфонічним оркестром України та іншими колективами.

Творча діяльність Є. Черказової досить широко представлена у грамзапису – випущено п'ять компакт-дисків, зроблено біля 30 записів до Фонду Національної телерадіокомпанії України (Мірек, 1994: 113). Отже, відзначимо важливу роль творчості Є. Черказової в популяризації академічного напрямку акордеонного мистецтва в Україні і за її межами.

Є. Черказова працює художнім керівником камерно-інструментального квартету «Джерело» Національної філармонії України, що відзначається своєрідністю та оригінальністю виконавського стилю. До складу колективу входять народні артисти України Є. Черказова (акордеон), В. Відмідський (домра), заслужені артисти України В. Левицький (домра), О. Олексієнко (кобза-бас).

В творчому доробку цього колективу – переклади класичної музики, обробки українських народних пісенних та танцювальних мелодій, сучасна оригінальна музика, акомпанементи солістам. Так, спеціально для ансамблю «Джерело» В. Власов написав твір «Музика для чотирьох».

Квартет «Джерело» проводить активну концертну діяльність в Україні і за кордоном, його виступи відбуваються у таких країнах як: Німеччина, Франція, Грузія, Росія та інші країни.

Разом із сольною концертно-виконавською слід також відзначити акомпаніаторську діяльність колективу. Ансамбль веде супровід виступів відомих українських солістів-інструменталістів та вокалістів, таким чином постійно поповнюючи свій репертуар та створюючи нові концертні програми.

Свідченням високої виконавської майстерності квартету «Джерело» є його перемоги на престижних міжнародних конкурсах та фестивалях. Так, у 1997 році колектив став дипломантом Міжнародного конкурсу «Фогтландські Дні музики» (Німеччина, м. Клінгенталь) у категорії камерних ансамблів. В 2000 році квартет «Джерело» став учасником Міжнародного фестивалю, який відбувся у м. Салоніки (Греція). Визнання творчих досягнень квартету «Джерело» в Україні і за кордоном чітко доводить високий рівень та художню досконалість виконавського мистецтва ансамблю.

Як творча особистість, Є. Черказова перебуває у постійному пошуку нових задумів. Також, великі можливості акордеона як камерного інструмента розкриває у його поєднанні з віолончеллю. Це знайшло відображення в творчості ансамблю «Asteria bis», до складу якого входять Є. Черказова та Г. Нужа. Зазначимо, що це абсолютно новий камерно-інструментальний склад в українській музиці.

Митці ансамблю одні з перших в Україні розпочали популяризацію нетипового поєднання акордеона з класичними інструментами, зокрема, і з віолончеллю.

Є. Черказова та Г. Нужа постійно здійснюють пошук нових звукових можливостей акордеона і віолончелі, роблячи спробу розширити палітру виражальних засобів, що, без сумніву, змінює традиційні уявлення про функції і звучання даних інструментів. Дует представляє неповторну тембральну єдність, відбувається поєднання дещо «прохолодного» тембру акордеона із «живим» звучанням віолончелі. За допомогою звуко-виражальних засобів інструментів дуету передається звучання цілого оркестру. Так, у творі Й. С. Баха «Пасторалі» звучить струнний квінтет та акорди органа; у «Іспанській народній сюїті» М. де Фалья віолончель проводить імітацію гітар піцicato; у п'єсі С. Цінцадзе «Сачидао» акордеон виступає у ролі ударних інструментів.

Учасникам ансамблю «Asteria bis» властиві висока культура і бездоганний музичний смак, яке знайшло відображення в інтерпретації музичних творів різних епох, стилів та жанрів. У репертуарних вподобаннях ансамблю презентовано твори неофольклористичні композиції, сучасне танго, бароко, романтичні мініатюри.

Слід наголосити, що Є. Черказова й Г. Нужа власноруч створюють транскрипції та перекладення композицій, тому як для такого складу не існує репертуару.

Творчість ансамблю «Asteria bis» представлено у компакт-диску, до якого увійшли твори Й. С. Баха, Е. Блоха, Ф. Крейсера, А. П'яцолли, І. Стравінського, М. де Фалья, С. Цінцадзе.

Найвищу виконавську майстерність ансамблю «Asteria bis» засвідчує перемога на Міжнародному конкурсі-фестивалі «Music World» (2002, Італія, м. Фівізано, I премія).

Мистецтво даного колективу здобуло високу оцінку музичної громадськості та викликало зацікавленість столичних мас-медіа. Успішна творча діяльність ансамблю «Asteria bis» переконливо доводить, що акордеон – це академічний інструмент з досить великими художньо-виражальними можливостями, що не до кінця ще розкриті.

Акордеон також входить у склад різних ансамблів народних інструментів і народно-оркестрових творчих колективів. У мистецьких навчальних закладах діють однорідні оркестри акордеоністів та оркестри баяністів-акордеоністів. Ці колективи виконують не малу кількість творів різних жанрів, стилів та епох.

Оркестри акордеоністів мають багатий творчо-виконавський, віртуозний потенціал, тому що темброва однорідність та динамічна урівноваженість груп акордеонів мають можливість досягти цілісного ансамблевого звучання.

Яскравим зразком подібних колективів є оркестр акордеоністів «GRAND ACCORDEON» Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, керівником якого є Є. Черказова.

Репертуар оркестру відзначається жанрово-стильовим розмаїттям. Туди входять перекладення класичних творів українських та зарубіжних композиторів, естрадно-джазові композиції, обробки народного мелосу, оригінальні твори для акордеона.

В 2011 р. цей колектив став володарем Гран-Прі Міжнародного конкурсу акордеоністів «Асколтате» у м. Каунас (Литва), а у 2013 р. отримав Гран-прі Міжнародного конкурсу «Празькі музичні сезони» (Чехія), у 2014 і 2015 рр. оркестр був почесним гостем фестивалю слов'янської культури «Троїцькі дзвони» у м. Таллін (Естонія). Окрім цього, у 2015 р. ансамбль неперевершено виступив з концертом на VI Міжнародному конкурс-фестивалі «Akordeon-Art» у м. Східне Сараєво (Боснія і Герцеговина).

Є. Черказовою розроблені авторські підходи щодо формування виконавської майстерності студентів-акордеоністів, добору навчального репертуару, виховання особистості виконавця. До репертуару акордеоністів входять оригінальні твори, композиції модерну й авангарду, естрадно-джазові твори, перекладення класичної музики, обробки народного

мелосу. Розучуючи твори різних епох, студенти мають змогу ознайомитись із найбільш характерними особливостями певної доби.

На думку Є. Черказової, у процесі підбору репертуару також обов'язково враховуються особистісні смаки творчої молоді. Такий принцип підбору репертуару сприяє вихованню художнього смаку і високої музичної культури студентів-акордеоністів.

Є. Черказовою вироблена методика організації навчання та творчості акордеоністів. Індивідуальний робочий план студента-акордеоніста має два аспекти: підбір художнього репертуару і оволодіння інструктивним матеріалом. До робочого плану студентів входять: поліфонічні твори, композиції кантиленного і віртуозного характеру, твори великої форми. Разом із цим студенти мають вивчити 5–6 етюдів та опанувати масштабним інструктивним матеріалом, до якого входять різноманітні варіанти гам – штрихові, ритмічні, поліритмічні, динамічні; вправи на різні види техніки та специфічні прийоми.

Аналіз навчальних планів акордеоністів засвідчує про те, що рівень освіти музикантів-акордеоністів наближений до рівня класичної академічної освіти. Окрім спеціальних дисциплін акордеоністи вивчають гармонію, поліфонію, інструментовку, диригування, читання партитур, обов'язково відвідують ансамблевий та оркестровий класи.

Головною метою викладацької діяльності Є. Черказової є пошук ефективних методів, які пов'язані із суто художніми аспектами музичної творчості, тому що виконавські завдання технічного характеру визначаються конкретними художніми завданнями та ідеями, що формуються у внутрішньому світі особистості. Саме тому творчий педагог Є. Черказова вважає, що основним завданням є підготовка не лише високопрофесійного спеціаліста, але й всебічно розвиненої особистості.

Висновки. Таким чином, процес становлення та розвитку акордеонного мистецтва в Україні тісно пов'язаний з іменем Євгенії Черказової, яка активно популяризує акордеонне мистецтво на престижних концертних майданчиках України і світу. Її концерти з успіхом відбуваються у Греції, Італії, Франції, Латвії, Німеччині.

Є. Черказова зробила вагомий внесок у розвиток концертного репертуару

акордеоністів. Мисткиня збрала велику нотну бібліотеку, до якої увійшли всі напрями концертного репертуару: транскрипції та перекладення творів бароко, класичної музики, оригінальні твори та адаптовані для акордеона з баянного репертуару, естрадно-джазові композиції, обробки народної музики, музичний авангард.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булда М. Інтерпретація естрадно-джазових стилів в акордеонно-баянному виконавстві. *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. Випуск ІХ. Івано-Франківськ, 2006. 202 с.*
2. Виткалов С. В. Митець у сучасному регіональному культурному соціумі: проблеми його функціонування. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр.: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Рівне: РДГУ, 2013. Вип. 19. Т. 1. С. 253–258.*
3. Мірек А. Гармоніка: минуле та сьогодення. К.: Інтерпрокс, 1994. 534 с.
4. Юсипей Р. Вільний злет. Кілька штрихів до портрета акордеоністки Євгенії Черказової. *Давидов М. Історія виконавства на народних інструментах. Українська академічна школа. К. : НМАУ ім. П.І.Чайковського, 2005. С. 318–320.*

REFERENCES:

1. Bulda, M. (2006). Interpretatsiya estradno-dzhazovykh styliv v akordeonno-bayannomu vykonavstvi. [Interpretation of pop-jazz styles in accordion-bayan performance]. *Visnyk Prykarpats'koho universytetu. Mystetstvoznnavstvo. Vypusk IKH. Ivano-Frankivs'k* [in Ukrainian].
2. Vytkalov S. V. (2013). Mytets' u suchasnomu rehional'nomu kul'turnomu cotsiumi: problemy yoho funktsionuvannya. [Myets, an artist in the Tuchach regional cultural society: problems of its functioning]. *Ukrayinc'ka kul'tura: mynule, suchasne, shlyakhy rozvytku: zb. nauk. pr.: nauk. zap. Rivnen. derzh. humanit. un-tu. 19. T. 1., 253–258* [in Ukrainian].
3. Mirek A. (1994). *Harmonika: mynule ta s'ohodennya. [Harmonica: past and present].* K. : Interproks [in Ukrainian].
4. Yucypey R. (2005). Vil'nyy zlet. Kil'ka shtrykhiv do portreta akordeonictky Yevheniyi Cherkazovoyi. [A few touches to the portrait of accordionist Yevgenia Cherkazova]. *Davydov M. Ictoriya vykonavctva na narodnykh instrumentakh. Ukrayinc'ka akademichna shkola. K. : NMAU im. P.I.Chaykovs'koho, 318–320* [in Ukrainian].